

РАЗВІЦЦЁ ЗВЯЗНАГА БЕЛАРУСКАГА МАЎЛЕННЯ ДЗЯЦЕЙ ДАШКОЛЬНАГА ЎЗРОСТУ Ў СІТУАЦЫІ БІЛІНГВІЗМУ

*Захаранко Н. І., выхавачель (ДУА ДЦРД «Праменьчык», г. Гомель), Барысенка Н. А., дацэнт
(УА МДПУ імя І. П. Шамякіна)*

Развіццё маўлення і культура маўленчых зносін з'яўляецца адной з адукацыйных сфер дашкольнага навучання, паколькі ўзрост ад двух да сямі гадоў уяўляецца самым спрыяльным перыядам для развіцця адпаведных уменняў і навыкаў.

Праблема маўленчага развіцця дзяцей дашкольнага ўзросту не перастае хваляваць педагогаў і бацькоў. Педагагічны вопыт паказвае, што сучасныя дашкольнікі маюць праблемы ў назапашванні лексічнага матэрыялу, з цяжкасцю авалодваюць гукавамаўленнем, засваеннем граматычных нормаў, а гэта, у сваю чаргу, не дазваляе ў поўнай меры развіваць звязнае маўленне як на спецыяльных занятках, так і ў паўсядзённых зносінах. У такіх умовах авалоданне беларускім маўленнем становіцца тым больш складаным. Адной з аб'ектыўных прычын ускладнення гэтага працэсу з'яўляецца сітуацыя дзяржаўнага двухмоўя, якая выклікае неабходнасць папераменнага карыстання рускай і беларускай мовамі і ў адукацыйным працэсе, і ў пазавучэбны час.

У апошнія гады становіцца ўсё больш папулярным білінгвальнае навучанне дзяцей дашкольнага ўзросту. Справядліва заўважыць, што ў нашай рэспубліцы ўсё яшчэ павольна ідзе працэс фарміравання натуральнага білінгвізму, а таму ўзнікае патрэба ў стварэнні ненатуральнага білінгвізму ў рамках дашкольнай адукацыйнай сістэмы. Паколькі беларускамоўным з'яўляецца толькі адзін дзень вучэбнага тыдня, то дашкольнікі больш поўна засвойваюць лексічныя, граматычныя і сінтаксічныя нормы рускай мовы. Авалоданне рускамоўнымі дзецьмі беларускай мовай павінна мець не толькі навучальны характар, але і складаць адзін з асноўных элементаў фарміравання асобы дзіцяці, засваення ім пачаткаў нацыянальнай культуры.

Зразумела, развіццё беларускага маўлення дзяцей ва ўстанове дашкольнай адукацыі з рускай мовай навучання і выхавання носіць практычны характар. Але навучанне беларускай мове павінна быць арыентавана не толькі на фарміраванне ў дзяцей уменняў разумець беларускую мову, узнёўляць пачуе і размаўляць на роднай мове (тым больш што ў дзяцей амаль адсутнічае беларускамоўнае асяроддзе, дзе яны маглі б рэалізаваць гэтыя свае ўменні). Важнае значэнне надаецца далучэнню выхаванцаў да роднага слова шляхам увядзення ў нацыянальна-культурны фон беларускай мовы. Адным з напрамкаў такой працы з'яўляецца культуралагічны падыход у навучанні. Сутнасць яго заключаецца ў засваенні нацыянальнай мовы праз фарміраванне нацыянальнай самабытнай культуры, што павінна забяспечыць і «ўваходжанне» ў нацыянальную і сусветную культуру ў працэсе авалодання маўленнем на беларускай мове, і авалоданне беларускай мовай на аснове спасціжэння нацыянальнай культуры. Такая работа прадугледжвае перш за ўсё выкарыстанне фальклорных твораў, якія знаёмяць выхаванцаў з традыцыямі народа, а таксама мастацкіх тэкстаў культуразнаўчага зместу [1, с. 4].

Старжынская Н. С. лічыць, што фарміраванню ў дзяцей уяўленняў пра самабытнасць і ўнікальнасць беларускай мовы і культуры садзейнічае навучанне нацыянальнай мове ў дыялогу

культур, шляхам яе параўнання з рускай мовай [1, с. 5]. Аб'ектамі параўнання могуць выступаць лексічныя адзінкі беларускай і рускай моў, сюжэты і выразныя сродкі беларускіх і рускіх фальклорных твораў, а таксама пераклады з рускай мовы на беларускую літаратурных казак вядомых замежных аўтараў.

У любым выпадку навучанне беларускаму маўленню дзяцей дашкольнага ўзросту павінна абавязкова прадугледжваць пэўную сістэмнасць. Бессістэмная праца не толькі не будзе мець станоўчых вынікаў, але і будзе аказваць негатыўны ўплыў на развіццё вышэйшых псіхічных функцый і маўлення.

У старэйшым дашкольным узросце дзейнасць па выпрацоўцы навыкаў беларускамоўных зносін можа ажыццяўляцца і ў развіцці звязнага маўлення. Адукацыйны стандарт дашкольнай адукацыі патрабуе, каб дзіця старэйшага дашкольнага ўзросту ўзнаўляла мастацкі тэкст без дапамогі дарослага, інтанацыйна перадавала дыялог дзеючых асоб і характарыстыку персанажаў, а таксама праяўляла індывідуальныя творчыя здольнасці да маўленчай дзейнасці.

Так, у працы па развіцці звязнага маўлення дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту на матэрыяле тэкстаў казачнага жанру мы паспрабавалі арганізаваць навучанне пераказу адной і той жа літаратурнай казкі спачатку на рускай мове, а потым яе перакладу на беларускую мову. Казка, пераказ якой планавалася арганізоўваць, павінна была быць добра вядома выхаванцам. Матэрыялам паслужыў змест чароўнай казкі Шарля Перо «Чараўніца» («Фея»), пераказ якой на рускай мове дзецi ўжо рабілі і справіліся з ім даволі ўдала.

У сваёй практыцы мы будавалі працу ў наступнай паслядоўнасці. Перад тым, як прыступіць да навучання выхаванцаў пераказу на беларускай мове, неабходна было правесці папярэднюю працу. Дзецям загадваліся загадкі, развучваліся вершы, песні на беларускай мове, а таксама ішла выпрацоўка правільнага вымаўлення гукаў беларускай мовы і іх спалучэнняў.

Потым была арганізавана праца па азнаямленні выхаванцаў з лексічным значэннем асобных слоў. Паколькі такая праца ўжо праводзілася на рускай мове, то тлумачэнне праводзілася як шляхам перакладу слоў з рускай мовы на беларускую (*чараўніца – фея, волашебніца; вар'яцтва – безумства, працаваць – трудиться, работать; збан – кувшин, дабрачыннасць – добродетель, распасціраецца – простирается, падарунак – подарок, кветка – цветок, лаяць – бранить, перліна – жемчужина*), так і падрабязным раскрыццём значэння беларускамоўнымі і рускамоўнымі сродкамі.

Прыступаць да пераказу можна, зразумела, толькі пасля неаднаразовага чытання казкі на беларускай мове.

Затым спатрэбілася работа па замацаванні ў выхаванцаў беларускамоўнага слоўніка шляхам называння прымет, прадметаў. На спецыяльных занятках прымяняліся дыдактычныя гульні па падбору і выкарыстанні ў звязным маўленні міжмоўных сінонімаў і антонімаў. Паралельна з гэтым звярталася ўвага на граматычна правільнае ўжыванне беларускамоўных лексічных адзінак. Пасля сістэмна арганізаванай працы па навучанні пераказу літаратурнай казкі на беларускай мове ў дзяцей былі сфарміраваны навыкі маналагічнага беларускамоўнага маўлення. Гэта дало магчымасць прыступіць да наступнага этапу навучання – складання тэкстаў-апісанняў і сюжэтных апавяданняў на беларускай мове. Такая работа арганізоўвалася з выкарыстаннем сюжэтных малюнкаў, мадэляў-схем. Аднак неабходна заўважыць, што і на гэтым этапе пастаянна патрабаваліся лексічныя практыкаванні, якія заключаліся ў перакладзе слоў з рускай мовы на беларускую.

Праведзеная праца дазваляе зрабіць некаторыя вывады. Арганізацыя развіцця звязнага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту на беларускай мове патрабуе значных намаганняў як з боку педагога, так і з боку выхаванцаў. Педагог павінен улічваць, па-першае, што аптымальным для засваення другой мовы з'яўляецца 4–7 гадовы ўзрост дзіцяці. Па-другое, толькі пасля таго, як выхаванцы засвоіць у неабходнай меры фанетычную сістэму беларускай мовы, а на яе аснове пачнуць фарміравацца спецыфічныя слыха-вымаўленчыя навыкі, распачаюць працу па навучанні беларускаму маўленню можна лічыць паспяховай.

Такім чынам, неабходнасць працы па фарміраванні звязнага беларускага маўлення ў дашкольнай установе сёння ўжо не выклікае сумненняў. Уменне валодаць і карыстацца дзвюма мовамі дасць магчымасць дзецям дашкольнага ўзросту быць падрыхтаванымі да ажыццяўлення камунікатыўных зносін у спецыфічнай сацыялінгвістычнай сітуацыі руска–беларускага блізкароднаснага двухмоўя.

Літаратура

1. Старжинская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў ад 4 да 7 гадоў : вучэб.-метад. дапам. для педагогаў устаноў дашк. адукацыі з рус. мовай навучання / Н. С. Старжинская, Д. М. Дубініна. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2016. – 184 с.

МГПУ ім. І.П.Шамягіна